

A zoopedagógia mint a fenntarthatóságra nevelés lehetősége a tanító- és óvóképzésben

Bauer Zita¹ – Szabon Márta²

Absztrakt:

Napjainkban a pedagógusok egyik kiemelkedően fontos feladatává vált a környezet megismerésére törekvő, nyitott, pozitív környezeti szemlélettel, környezetkultúrával rendelkező gyermekek nevelése. Az ehhez szükséges készségek, képességek és attitűdök alakítása a valós tapasztalatokon keresztül történhet meg eredményesen. A fenntarthatóság pedagógiája ennek lehetőségét hivatott megteremteni. Ahhoz azonban, hogy a fenntarthatóságra nevelési törekvések eredményesen valósulhassanak meg, elengedhetetlenül szükséges a pedagógusképző intézmények és azon kulcsfontosságú helyszínek szoros együttműködése, melyekben a lehetőségekhez képest legtöbb gyakorlaton keresztül történik a leendő pedagógusok szemléletének, készségeinek és képességeinek fejlesztése, valamint módszertani kultúrájának megalapozása. Mind az ELTE Tanító- és Óvóképző Kar Természettudományi Tanszékének, mind a Fővárosi Állat- és Növénykertnek kiemelt fontosságú célja, hogy olyan szakembereket, nevelőket képezzen, akik képesek az intézményen kívüli színtereken a fenntarthatóság kultúrájának és a fenntartható életvitelnek élményszerű, játékos alapozására és fejlesztésére.

Kulcsszavak:

fenntarthatóságra nevelés, együttműködés, zoopedagógia, pedagógusképzés

Bevezetés

A fenntarthatóság pedagógiája által kitűzött célok elérése érdekében a két intézmény, az ELTE Tanító és Óvóképző Kar és a Fővárosi Állat- és Növénykert, több évtizedes együttműködésének egyik eredményeként az országban egyedülálló módon valósul meg az ELTE Tanító- és Óvóképző Karának graduális képzésébe (szabadon választható kurzus formájában) épített állatkert-pedagógia. A két féléves kurzus során a leendő óvodapedagógusok és

¹ ELTE Tanító- és Óvóképző Kar Természettudományi Tanszék; bauer.zita@tok.elte.hu;

² Fővárosi Állat- és Növénykert Ismeretterjesztési és Oktatási Osztály; szabon.marta@zoobudapest.com

tanítók szakemberek irányításával ismerhetik meg a zoopedagógia jelentőségét, valamint a fenntartható életmódhoz elengedhetetlen holisztikus, illetve környezettudatos szemléletmód formálásában alkalmazott módszereit és eszközeit.

Jelen tanulmány betekintést nyújt az együttműködés konkrét megvalósításába. Bemutatásra kerül, hogy a hallgatók gyakorlatuk során hogyan ismerkednek meg a Fővárosi Állat- és Növénykert fenntarthatóságra nevelési programjával, zoopedagógiai tevékenységével, hogyan kapcsolódnak be tevékenyen a különböző tematikus ismeretterjesztő rendezvények megvalósításába.

A zoopedagógia vagy állatkert-pedagógia szerepe a fenntarthatóságra nevelésben

A fenntartható fejlődés olyan gondolkodásmód kialakítását igényli a környezeti nevelés minden szereplőjétől – azaz a társadalom minden tagjától –, amely képes a világ kihívásait rendszerben szemlélni, és azokra választ adni úgy, hogy nem szül újabb ellentéteket az ember és a természet között (Vársárhelyi, 2010).

A zoopedagógia hagyományos felfogásban állatkerti pedagógiát jelent. Magába foglalhat mindent, ami kapcsolatba hozható az állatkertben történő oktatási-nevelési folyamattal. A fogalom megjelenése a 20. század második felére tehető, ekkor kezdett el egyre több állatkert célzottan foglalkozni nevelési munkával. Ez az időszak egybeesett az állatkertek bemutatási szemléletében történő szemléletváltással, melyben a változó állattartási körülmények egyre jobban megfelelték a környezeti nevelési céloknak (Ács, 2007).

A mai modern állatkertek az élményeket biztosító szabadidős tevékenységeket, családi kikapcsolódást lehetővé tevő kulturális misszió túl komoly tudományos munkát végző természetvédelmi központok is. A természetes élőhelyükön kihalással fenyegetett állatok szakszerű tartásával, szaporításával, esetleges visszavadítási, illetve élőhelyvédelmi programokban való aktív közreműködéssel képesek hozzájárulni a fajok fennmaradásához. A Fővárosi Állat- és Növénykert ezen túlmenően az ország egyik fontos természetvédelmi mentőközpontját is üzemelteti, ahol szakszerű gondozást, állatorvosi ellátást kaphatnak olyan védett vagy fokozottan védett fajok egyedei, amelyek élőhelyeiken megsérültek, elárvultak, illetve túlélésük csak emberi segítséggel, gondozással lehetséges. Évente 2500-nál is több mentésre szoruló állat érkezik a mentőközpontba, ahol az állatok egyedi történeteinek, sérülésük és megmentésük lépéseinek ismeretén keresztül közvetlenül is megtapasztalhatják a gyerekek, de a felnőtt látogatók is a környezetünkben élő élőlénytársainkkal kapcsolatos felelősségünket.

Ebből következően nem véletlen, hogy napjainkban az óvodás- és iskoláskorú gyermekek környezettudatos szemléletének formálásában az állatkertek, mint az óvodán és iskolán kívüli környezeti nevelés fontos helyszínei, kulcsfontosságú szerepet töltenek be. Biztosítják az élményszerű tapasztal-

latszerzést, a majdnem minden érzékszervet működtető megismerés lehetőségét, a tevékenység- és játékközpontú oktatást és nevelést az élő állatok megfigyelésén keresztül. A folyamat alkotó közreműködője az elkötelezett, motivált és felkészült pedagógus. A két intézmény együttműködésével a pedagógusi pályára készülő hallgatóknak olyan módszertani képzést biztosítunk, amely elvégzésével tudatosan és önállóan is képesek lesznek az állatkerteket – a fenntarthatósági oktatási-nevelési célok elérésében – tanulási színtérként használni.

Az állatkertek mint tanulási helyszínek előnyei

Az állatkertben zajló oktatási-nevelési folyamat célja az élővilág sokféleségének fenntartását célzó ismeretek átadása úgy, hogy azok belső értéké válnak a tanulóban és megvalósuljon a kívánt szemléletformálás, attitűdváltozás (Nagy, 2011).

Az állatkert sokoldalú ismeretanyagával és ennek feldolgozásakor alkalmazott módszereivel és munkaformáival igen változatos nevelési lehetőséget nyújt. Alapját azok az állatok és életközösségek adják, melyet a gyerekek közvetlenül megfigyelhetnek. A legtöbb érzékszervre ható, komplex tanulás, saját élmény szerzése, amely során óhatatlanul érzelmi kötődés alakul ki az állatok iránt. „Öröm és pozitív érzelmek nélkül nincs hatékony tanulás” (Kovács, 2019).

Az iskolából, óvodából való kilépés már önmagában is kaland, lelkesítő esemény, ha jól előkészített pedagógusi segítséggel párosul erős motivációt ad a gyerekeknek a rájuk váró élmények, ismeretek tudatos megszerzésére. A tanulás során a pozitív érzelem az ismeretek könnyebb bevésoédését, tartósabb megmaradását idézi elő.

Eshach (2007) gondolatait Füz Nóra (2018) idézi az iskolán kívüli tanórák hatékonyságának megítélését elemző tanulmányában, melyben az iskolai és iskolán kívüli tanulást összevető empirikus kutatási eredményekre támaszkodva emeli ki az iskolán kívülre tett látogatások, foglalkozások szerepét a tantárgyi attitűdök növelésében. A szerző iskolán kívüli tanulás hatásával foglalkozó tanulmányokat (Fägerstam & Blom, 2013; Gilbertson, 1990; Hofstein & Rosenfeld, 1996) vizsgálva arra a következtetésre jutott, hogy a tanulók szignifikánsan magasabb attitűdértékeket mutatnak a programok megvalósulását követően a környezet és helyszín iránt, de az adott tantárggyal vagy az ahhoz kapcsolódó problémakörrel is. Dierking és Falk (1997) Eshach, (2007), Hofstein & Rosenfeld (1996) kognitív faktorra irányuló kutatásait alapul véve Füz Nóra (2018) elsősorban a hosszú távú memóriát említi, mely szerint a késleltetett utómérések során az iskolán kívüli programokon részt vevő tanulók jobb teljesítményt nyújtanak a tanultak felidézésében, mint tantermi kontrollcsoportos társaik, ami azzal magyarázható, hogy az átélt, megtapasztalható és élménygazdag tanulás segíti az ismeretek tartós raktározását, felidézését (vö. Füz, 2018).

Az iskolán kívüli tanórák hatékonyságát és eredményeit mérő hazai kutatás (Fűz, 2018) is arra a megállapításra jut, hogy mind a tanulók, mind pedig a tanárok és intézményvezetők számos szempontból (mint például közösségi élmény, új ismeretek szerzése, iskolában tanultak megértése, információ-szűrés, társakkal való együttműködés) értékelték pozitívnak az általuk meglátogatott iskolán kívüli foglalkozásokat.

Az állatkerti foglalkozások során tehát a tanuláspszichológia feltételei adottak, az élő állatok perceptuális megfigyelésének lehetősége permanens motivációs bázist jelent a pedagógusok számára. Emellett a gyerekek élményeket gyűjtenek és pozitív érzelmeket élnek át a tevékenységek során (Sárfalvi & Nagy, 1999).

A zoopedagógia mint szabadon választható kurzus célja, módszere

A fenntarthatóságra nevelés céljait csak olyan pedagógusok képesek megoldani, akik maguk is elkötelezettek a környezet értékeinek megismerésére, a környezettel való tudatos együttélésre, valamint ismereteik és szemléletük a gyermekek, tanulók számára történő hiteles átadására törekednek.

Ebből következően az Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanító- és Óvóképző Karának Természettudományi Tanszéke is kiemelt törekvésének tartja a leendő pedagógusok szakmai kompetenciájának, módszertani kultúrájának és környezettudatos szemléletének fejlesztését. Ennek érdekében a fenntarthatóságra nevelés elmélete és módszertana egyaránt szervesen épül be az oktatási dokumentumokba, az elméleti kurzusokba, valamint a gyakorlatokba. A szabadon választható kurzusok közül kiemelkedő a két félévet felölelő Zoopedagógiai kurzus, mely már több, mint másfél évtizedre visszanyúló szoros együttműködést jelent a tanszék és a Fővárosi Állat- és Növénykert között.

A következőkben kiemelünk néhányat a Zoopedagógia kurzus legfontosabb céljai közül.

Hangsúlyos célok, hogy a hallgatók a tantárgy elvégzése után:

- ismerjék és tiszteljék az élőlényeket, feladatuknak tartásuk az élővilág sokféleségének védelmét, ismerjék a vadon élő állatpopulációk fenyegetettségének, az élőhelyek pusztulásának okait;
- megismerjék az állatkertek feladatát, küldetését, a faj- és élőhely védelemben, a természetmegőrzésben, s ezáltal a fenntarthatóságra nevelésben betöltött szerepüket, az állatkertekben folyó oktató-nevelő tevékenység megismerésével és közvetítésével maguk is fontos részt vállaljanak a fenntarthatóságra nevelésben;
- hozzáértéssel használják a fenntarthatóságra nevelés fontos gyakorlati helyszíneit az állatkerteket;
- nevelő-oktató munkájukba eredménnyel tudják beépíteni zoopedagógiai ismereteiket;

- szakmai és módszertani ismereteik birtokában képesek legyenek a 3–12 éves gyermekek állatszerető és védő, valamint toleráns, empatikus és természetvédő magatartásának alakítására, személyiségük ezirányú fejlesztésére.

A kurzus tartalma: gyakorlatorientált tematika

A kurzus során az alábbi témákra térünk ki:

- Alapfogalmak és gyakorlati ismeretek az állatkerti nevelés módszertanához.
- Állatkerti alapismeretek. A modern állatkertek célkitűzése, szerepe. Az állatkertek, mint oktatási bázisok feladata és lehetőségei a környezeti nevelésben. Természetvédelmi szerepvállalás, szemléletformálás a biodiverzitás megőrzésének elősegítésére.
- Zoopedagógiai tevékenységi körök, eszközök, módszerek bemutatása.
- Komplex, érzékelésfejlesztő, csoportépítő, szituációs feladatok a zoopedagógia tárgyköréből. A természetmegőrzés és a fenntarthatóságra nevelés szemléletének közvetítése az állatkerti oktatás gyakorlatán keresztül.
- Az informális oktatási lehetőségek és szerepük a zoopedagógiában. Az információs rendszer, a különféle interaktív és kiállítástechnikai eszközök használata és hatékonysága az állatkerti üzenetek közvetítésében.
- Az élő állat mint az élményszerű ismeretszerzés alapja. Tolerancia és empatikus készségek fejlesztése az állatokkal kapcsolatos megfigyelésen, foglalkozáson keresztül.

A képzésben olyan elméleti és gyakorlati ismeretekre fókuszálunk, amelyek a biológiai sokféleségnek, a biodiverzitás fontosságának tudatosítását, az élőlények egymásra utaltságának, a biológiai rendszerek összefüggéseinek megértését, valamint a megritkult állományú állatfajok és élőhelyeik megőrzésére tett állatkerti szerepvállalást dolgozzák fel. Emellett a természet- és környezetvédelmi jeles napok, tematikus programok összeállításával is kiemelten foglalkozunk.

A kurzus során használt tanulási módok, a képzés módszertani kosara

- *A tárgyakkal (preparátumok, csontok, szőrök, tollak, szarvak, agancsok stb.) való tanulás.* A tárgyak révén való tanulás fokozhatja a további tanulás utáni vágyat, segít olyan készségek fejlesztésében, mint a megfigyelés, következtetés, rendszerezés és magyarázat (Durbin, Morris & Wilkinson, 1990). Fontos érv emellett a tanulási mód mellett, hogy a tárgyakkal kapcsolatban feltett kérdésekre nem feltétlenül létezik jó vagy rossz válasz, a fontos a feltett kérdés kapcsán megfogalmazott megfigyelés, indoklás. Így fejleszti a logikus gondolkodást és a kommunikációs készséget, valamint motivál újabb megfigyelések, kérdések megfogalmazására (1. ábra).

1. ábra*Kígyóbőr megfigyelése**(Forrás: FÁNK archívum)*

- *Felfedezéssel és problémaalapú tanulás.* A modern tanuláselméleti felfogás szerint a tudás nem absztrakció, amelyet a tanár ad át a tanulóknak, hanem a tudás elsősorban társas viszonyok között, a társakkal való interakció során alakul ki, konstruálódik (Vásárhelyi & Kárpáti, 2011). Ez feltételezi az aktív részvételt a tanítás (tanulás) folyamatában. Ezért a kurzus hallgatói a legtöbbször csoportban dolgoznak. Együtt értelmezve a feladatokat és közösen alkotva a felvetett problémák kapcsán hipotéziseket, magyarázatokat.
- *Az állatok megfigyelése és az ezekből levonható következtetések.* Ilyen helyzetekben a hallgatók nagyon motiváltak, a tanulást így nagymértékben stimulálja az érdeklődés. Az egyes állategyedek fókuszált megfigyelése hozzásegíti a hallgatókat, hogy érzelmileg közelebb kerüljenek az állatokhoz, érzékenyebben reagáljanak a fajokat veszélyeztető tényezőkre és bevonódjanak azok aktív kezelésébe, megoldásába. Olyan felelős gondolkodást, hozzáállást alakíthatunk így ki, amely hosszabb távon is attitűdformáló, az élőlények igényeit is figyelembe vevő személyes döntésekre és viselkedésváltozásra ösztönöz (2. ábra).

2. ábra

*Hallgatói tapasztalatszerzés
(Forrás: FÁNK archívum)*

- *Kontaktállatok használata.* Azokat az állatfajokat használjuk közvetlen a hallgatókkal való kapcsolatteremtésre, amelyek általában a nemszeretem állatok közé tartoznak: rovarok, rágcsálók, hüllők. Az ilyen közvetlen élmények alkalmasak arra, hogy ha van viszolygás az adott élőlényvel szemben, ezeket megtanulják kezelni, így semleges érdeklődő, vagy akár pozitív viszonyulás alakulhasson ki a korábbi félelmek helyett. Ez a viszolygás van, hogy személyes tapasztalaton alapul, de gyakran másoktól tanuljuk el, vagy előítéleteink rabjai vagyunk. Ezért az ilyen foglalkozások alkalmasak arra, hogy lebontsák ezeket a félelmeket és elfogadásra sarkallják a hallgatókat (3. ábra).

3. ábra

*Nemszeretem állatok megfigyelése
(Forrás: FÁNK archívum)*

- *Játékosítás.* Az állatok természetes élőhelyeinek változásával, minőségével is foglalkozunk: a környezeti problémákat játékosított formában dolgozzuk fel, hogy érthetővé váljanak a folyamatok, kölcsönhatások. Célunk, hogy olyan gyakorlati módszereket adjunk át, amelyekkel a legkisebb gyermekek megérthetik a változatos élőhelyek fennmaradásának fontosságát: ennek az esélye meghatározza a mi életminőségünket, jólétünket, jövőnket (4. ábra).

4. ábra

Orrszarvúszemüvegben

Forrás: FÁNK archívum)

- *Projekt módszer, kooperatív tanulás.* A projektpedagógia, a témaközpontú tanítás-tanulás olyan tanulásszervezési módszer, amely szakít a tantárgyközpontúsággal, helyette a világ összetett rendszereinek megértését, valószínűs élethelyzeteket helyeznek a tanulás központjába. A projekt módszer során a hallgatók könnyebben elsajátítják a rendszerszemléletet, a folyamatokban való gondolkodást, jobban felismerik az összefüggéseket.

Az itt felsorolt módszereket általában vegyítjük, komplex módon alkalmazzuk, így együttesen meghatározóak az állatkerti helyszínű tanulás hatékonyságában, a cselekedtető, élményalapú gyakorlatok attitűdformáló hatásában.

Összegzés

Az állatkert kiváló terep ahhoz, hogy az állatok és növények sokféleségével, az összetett, globális ökológiai rendszerek működésének megértésével foglalkozzunk és felmérjük a felelősségünket, cselekvési lehetőségeinket az emberi társadalom jóléte fennmaradása szempontjából is.

Foglalkozunk az állatfajokkal: megfigyeljük testfelépítésüket, viselkedésüket, megbeszéljük adaptációs előnyeiket, ökológiai szerepüket, az élőhelyeik természetes és ember által okozott (antropogén) változásait és azok visszahatását a fajok és közösségeik megmaradására. Az állatkertben dolgozó, azt

helyszínül használó pedagógusnak magától értetődő természetes viselkedésmódja az, hogy minden állathoz pozitív megközelítéssel viszonyuljon, az ún. nemszeretem állatokhoz is, ezzel mintát ad, értékrendet közvetít.

Az állatkerti állatokkal való kapcsolat, kontaktus kialakítása hozzájárul ahhoz, hogy a hallgatók (és később neveltjeik, diákjaik is) humánusabban, empátikusabban viszonyuljanak az állatokhoz és rajtuk keresztül saját világukhoz, az emberekhez is.

Az elmúlt közel két évtized során közel ezer hallgató végezte el a kurzust, és bár kutatást ezzel kapcsolatban nem végeztünk, de tény, hogy sokan rendszeresen hozzák az állatkertbe a csoportjaikat, osztályaikat és a képzést elvégző hallgatók közül többen is utóbb kollégáink lettek.

Irodalom

- Ács, Z. (2007). *A zoopedagógia elméleti és gyakorlati kérdései*. Doktori disszertáció. Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Kar. https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/45444/Kd_11240.pdf (2024. 02. 09.)
- Durbin, G., Morris, S.& Wilkinson, S. (1990). *A Teacher's Guide to Learning from Objects*. English Heritage.
- Fűz, N. (2018). Az iskolán kívüli tanórák hatékonyságának megítélése általános iskolás diákok és pedagógusok körében. *Iskolakultúra*, 28(8–9), 38–53. <https://doi.org/10.14232/ISKKULT.2018.8-9.38>
- Kovács, G. (2019) Vekerdy: aki az iskolában jó, egyáltalán nem biztos, hogy az életben is az lesz. *Femina*, 2019.08.21. <https://femina.hu/gyerek/vekerdy-iskola/> (2019. 08. 21.)
- Nagy, I. (2011). *Zoopedagógiai hasznoskönyv – módszertani segédanyag*. Fővárosi Állat- és Növénykert.
- Sárfalvi, J. & Nagy, I. (1999). *Iskolások az állatkertben*. Fővárosi Állat- és Növénykert.
- Vásárhelyi J. (2010, Eds.). *Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia. Alapvetés*. Magyar Környezeti Nevelési Egyesület. <https://mek.oszk.hu/13400/13463/13463.pdf> (2024.07.29.)
- Vásárhelyi, T. & Kárpáti, A. (2011). *Múzeumi tanulás*. MTM-Typotex.

Zoopedagogy as an opportunity for sustainability education in teacher and kindergarten education

One of the most important tasks of teachers in our time is to instil in children an open, positive environmental attitude and culture and an eagerness to learn about the natural environment. It is through real-life experiences that the necessary skills, abilities and attitudes can be effectively developed. The pedagogy of sustainability is designed to make this possible. However, for sustainability education to be effective, close

cooperation between teacher training institutions and key locations where the attitudes, skills and abilities of future teachers are developed and their methodological culture is grounded through a wide range of practical experiences is essential. The Department of Natural Sciences of the ELTE Faculty of Teacher Education and the Budapest Zoo and Botanical Garden have the prime responsibility for training professionals and educators who are able to develop a culture of sustainability and sustainable living in an experiential and playful way in out-of-school places of learning.

Keywords:

sustainability education, cooperation, zoo education, teacher training